

TÜNDÉRORSZÁG

A dél lanyha melege fogyóban volt már, amikor városi költő barátommal nekivágtunk a hegyoldalon fölfelé kacskaringózó, repedezett ösvénynek. A Kisküküllő völgyéből a Nyikó mente felé igyekeztünk, toronyiránt, ahogy mondani szokták, noha a hegyek minden tornyot, minden falut eltakartak a szemünk elől. Bágyatagon csendes, szellő libbenésétől sem zavart napfényes őszi délutánvég volt, szinte alkonyat már, hiszen a napok érezhetően megrövidültek: fényes farkukból mindegyre lenyisszentett egy darabocskát az előrenyomuló ős.

Az út nem hosszú. Csak pár órai séta a másik faluig a hegyen át, még este előtt odaérkezhetünk, ha győzzük tüdővel kifelé a kaptatókon.

A sietségben nem is volt hiba. Általában szótlanul szaporáztunk az ösvényen, s mire a tetőre érteztünk ahonnan már látni lehetett a teknőszerű túlsó völgyben vörös cseréptetőzetekkel és szürkés, esőmosta zsindeleysátorokkal borított házakat, bizony megizgadtunk. Útitársam fújtatva törülgette homlokáról a verejtéket. Nekitámaszkodott egy magánosan álló fa törzsének, szétnézett a sohasem látott tájon, s elragadtatással jegyezte meg:

– Milyen gyönyörű az alkonyat itt a tetőn. Olyan mintha álomból szótték volna. Valóságos tündérország!

Jómagam azokban a pillanatokban teljes érzéketlenséget mutattam a táj szépsége iránt. Másfél órai erőltetett hegymászás után sem az elvétve aláhulló falevelek halk zizegése, sem a hegymászás közben

földidézett helyi mitológia bűbája a maga repdeső tündéréivel és ugrabugráló óriás kisasszonyaival nem bírt a szívem mélyéig hatolni.

– Nagyon szomjas vagyok – feleltem. – Talán indulhatnánk is tovább, hogy késő este előtt beérkezzünk a faluba.

A továbbgyaloglás azonban nemcsak az ivóvíz miatt vált sürgőssé, hanem szállást is kell keresnünk éjszakára odalent a völgy ölébe fészkelődött faluban. Utunk során rendszerint egy-egy néptanítónál ütöttük föl a sátorfánkat. De a mögöttünk hagyott faluban már eleve figyelmeztettek, hogy ott, ahová igyekszünk, üresedésben van a tanítói állás. Tehát éjszakára gazdaembernél, esetleg éppen a kocsmában kell tanyát vernünk. A falusiak pedig korán fekszenek, be sem várva a sötétet, nemcsak azért, mert fáradtak a betakarítási munkától, hanem mert a petróleum is drága, s nem szívesen égetik a lámpát.

Bármennyire szedtünk is a lábunkat, egészen sötétbe borult a hegyek közötti világ, mire megérkeztünk a célba vett községbe. Ekkor már a barátom is szomjúságról panaszkodott. De mégsem kopogtathattunk be az első házba, hiszen mindjárt gyanút keltene, ha a faluvégen, a mező közelében akarnánk meghúzni magunkat. Baktattunk tehát a sötétben, botorkáltunk az ismeretlen utcák alattomosan előnkbe ágaskodó kövein, lábunk meglelt minden göröngyöt, teljes volt a tájékozatlanságunk, és nyilallott a bokánk, sajgott a talpunk. Node sebaj! Amott pár lépésnyire az egyik házban lámpa pislákol: oda bekérkedünk, és megtelepszünk.

A kapu azonban zárva, a retesz előretolva. De ez még semmi! Hanem alig érintettük a kilincset, az udvar mélyéből hatalmas, rekedt hangú komondor száguldott elő, s olyan félelmetes hörgésszerű csaholással rontott nekünk, mint ahogy az elkárhozott lelkeket fogadhatják az alvilág őrzői a pokol bejáratánál. Kiáltani kellene, szólítani a gazdát. De mi senkinek sem tudjuk a nevét, senkit sem ismerünk a faluban. A dühös eb a kapun belül ugat veszettül, mi pedig a kapun kívül álldogálunk tehetetlenül. A

házat lessük, de nem mozdul senki. Az ablak üvegén nem oson át árnyék, mintha senki sem volna otthon. Néha megkilincstük a kaput, vártunk, álltunk. No, mindegy. Amott távolabb egy másik házból szintén lámpafény tűz az utcára, menjünk hát oda.

A kilincs engedett, de a kaput félve nyitottuk be. Én elől, a társam utánam. Előbb csak félig toltuk be testünket a nyíláson, aztán két-három lépést előre-bátorkodtunk, szinte lábujjhegyen. Semmi nesz. Csend. Hátraszóltam:

– Becsukhatod a kaput. Itt, úgy látszik, nincsen kutya.

Kopogtattunk az ajtón, bátortalanul, mint aki tilosban jár. Isten tudja, miféle félelem és bizonytalanság lepi meg az embert ezekben az ismeretlen falvakban, éjszaka kóborolva.

Bentről senki sem felelt.

Kisvártatva hangosabban kopogtam.

Furcsa. Bent ég a lámpa, és sehol egy élő lélek? Csupa titokzatosság körülöttünk; valóban, mintha valamiféle álomban földerengő meseországba tévedtünk volna költő barátommal a falvak életét tanulmányozó útjaink során.

A sok és egyre türelmetlenebb kopogásra végre megszólalt bentről egy szeppent gyermekhang:

- Ki az?
- Utasok.
- Mit akarnak?
- Szállást éjszakára.

A hang bent a házban elakadt. Semmi válasz.

Megsürgetjük:

– Nyisd ki már azt az ajtót, és adj egy kis vizet inni!

- Nem lehet...
- Mi az, hogy nem lehet? – türelmetlenkedtünk.
- Anyám elvitte a kócsot.
- S hová ment anyád? Mikor jön haza?
- Elment. Dóga volt.
- Jó emberek vagyunk, ajtót nyithatsz.
- De hát kik maguk? S honnét jönnek?
- A szomszéd faluból.

– Az ajtót nem nyithatom ki...

Mi kívül állók, bekérezkedők, akik künnrekedtünk az egyre hűvösödő idegen éjszakában, összenéztünk – már amennyire az egyre tömörebb sötétségben láthattuk egymás arcát. A gyermek fél. Magam is tudom, hogy ezek a világtól elzárt falvak teli vannak mindenféle rémtörténetekkel rablókról, gyilkosokról, tolvajokról, a világ mindenféle gonosztevőjének szörnyű tetteiről.

– Erősen szomjas lettem – súgta a barátom.

De rá se hederítettem, hiszen engem is régóta kínozt a szomjúság. Bosszúsan legyintettem a kezemmel, és indultam vissza a kapu felé. Mit tegyünk? – álltunk meg tanácstalanul a kerítés előtti kis hídon. Szemünket erőltetve bámultunk lefelé a bizonytalanul semmibe vesző utcán. Ez az idegenség félelemgerjesztő sejtelmeket borzongat át az ember idegein. Vigasztalan sötétség borult reánk és mindenekre körülöttünk. Sötétség, amelyről úgy éreztük, hogy napközben rejtett zugaikban őrizték a hegyek és völgyek, hogy most aztán reánk zúdítsák teljes súllyal. Odább, pár száz lépésnyire, még mindig ég a lámpa annak a háznak tenyérnyi ablaka mögött, ahová az előbb akartunk bezörgetni.

Nincs egyéb mit tenni, vissza kell térni oda, és megvívni a csatát a mérges állattal...

Ott már hárman álldogáltak a kapu előtt, tereferébe mélyedt asszonyok, és dideregtek a hűvösben. Most, hogy immár lehültünk a hosszú és fárasztó gyaloglás után, mi is érezni kezdtük a levegő csípősségét.

A beszélgetők nagyon belemelegedtek a vitába. Egyikük épp most indítványozta fölhevült izgalommal, gyorsan pattogtatva a szavakat:

– El kéne szaladni a csendőrökért! Lóháton hamar oda lehet érni! Most kell, mert ha nem, elszelelnek!

Egy másik asszonyi hang ugyanolyan izgatottan torkolta le az indítványozót:

– Csendőrért? Na, még csak éppen az kéne! Tíz kilométer lóháton, keresztül a Szakajtó dombján. Osztán amíg azok eljönnek ide! Meg aztán hátha

nincsenek is otthon a csendőrök? Azokat sohasem lehet előkapni. Az én uram is, amikor megtámadták őkemét Keresztúrról jövet, mind kereshette a csendőroket! Azok mindig ott vannak, ahol nem kell, és sohasem ott, ahol kell... A hetedik határba futnak azok addig, míg a csendőrök ideérnek... Serényebbek s kitanultabbak azok a fogdmegeknél! Ijedt sóhajtás következett:

– Osztán mondjátok meg, ha most nincs kutya?! Tulajdon szememmel néztem végig, amint elébújtak a csürből. Hárman voltak, s puska is volt náluk. Még jó, hogy le nem lőtték a kutyát! De az olyan kutya, hogy le sem lehet löni, mert az tíz puskással is elbánik, amilyen jó házőrző kutya!... Osztán amikor Vitéz, mármint a kutya, elvakkantotta magát, hát azok, mint a szél, hátra a kertbe, s neki az erdőnek! Azoknak már bottal üthetik a nyomát a csendőrök!

A három asszony szőtte, szövögette a rémlátások szálait. Aki az előbb beszélt, most újra átvette a szót:

– Ejjsze biza ezek voltak, akik a tavaszon fent a havason elvették azt a kosár epret Fekete Gyurinéól. Mert az ilyen szegénylegényekben semmi becsület nincsen, kihalt belőlük minden emberség. Már mondjátok meg, egy olyan gyámoltalan asszonyt kifosztani!? Egy szerencsétlen vénasszonyt, aki fájós derekával hajnal hasadtától hajladozott és szedte az epret, hogy a keresztúri piacra vigye?!

Amint az utcán meg-megállva baktattunk, mellettünk jobbról vékony, síró s nyikorgással megnyílt egy kapu. Derengő, fehér folt vibrált a sötétben át. Egy férfi alakja volt, ingre-gagyára vetkőzve. Nyilván az ágyból bújt ki.

– Jó estét – köszöntem oda neki halkan. – Hol van a községi kocsmá? – kérdeztem. Minek vesződni a szálláskereséssel? Még éppen az hiányzik, hogy nyakunkra hozzák a csendőrséget! Legegyszerűbb megoldás, ha elalszunk a kocsmában, ott valami vacsorát is összekotyvasztanak, ivóvizet is kapunk s ráadásul elkerüljük a falu ébredező gyanúját is.

A fehér foltból egy darab kivált, és fölemelkedve libegett a levegőben. A férfi karja volt. Fölemelte, legyintett, s önérzetesen tudtunkra adta:

– Kocsma, az csak volt itt nálunk, kérem! Már két esztendeje bezárt a tulajdonos, mert nem akaródzott menni az üzletnek. Kinek jut még pálinkára is a mai nehéz időkben? Errefelé már kezdtek leszokni az emberek az italról... Aztán minek kérdezik az urak?

– Szállást szeretnénk éjszakára.

– Szállást? Nana.

– Ha volna kocsma a községben...

– Az igaz, hogy a kocsma arra is jó. Szállásnak éccakára. De kocsma nincs. Különbén hová valósiak az urak, ha szabad megkérdeznem?

Sehol a világon nem tudnak olyan udvariasan beszélni, mint errefelé. S nincs is miért titkolni a kilétünket:

– Én csókfalvi. A társam pedig Kolozsvárról.

Közelebb léptünk. Csak lesz már valahogy, kialakulnak a dolgok – vigasztaltam magam, és készséggel felelgettem kérdéseire.

– Vagy úgy? – bólintott ő, mint aki mindent megtudott már. – Akkor hát kolozsvári? Nana. Messze van az ide – hagyta rá megértéssel.

– Elég messze...

– Igen, messze... De kocsma, sajnos, az nálunk nincs.

– Nekünk pedig szállás kéne – hajtogattam, hát-ha elérte a szót, és kitárja előttünk vendéglátó háza ajtaját.

De ő csak ismételte, mint a mátyásmadár:

– Értem én... Szállás...

S utána mély csend.

Mielőtt tovább feszegethettük volna az éjszakai szállás kérdését, a három asszony közül az egyik közelebb merészkedett. Ő volt a kivilágított ablakú ház egyik lakója. Kétségbeesett hangon kezdte újságotlani a férfinak:

– Halljon már ide, szomszéd! Jaj, még most is reszket a horgasinam az ijedségtől! Négy rabló ron-

tott reá az ajtóra, csak most az imént, aj, hogy megijedtem! Osztán a kutya rájuk szökött, s ők elináltak!

Erre a férfi hangja is felélénkült:

– Éppég hallám, hogy fog a kutya, s gondolám, kinézek.

– Fogott hát! De még milyen erősen fogott! Mert jó kutya ám az! Megtanítja a banditákat!

Az asszony alig győzte szedni a levegőt. Ömlött belőle a szó, mint zápor után a megáradt hegyi patak, amelynek nem lehet gátat vetni:

– Egyik az ablakon is bénézett, hozzányomta az üveghez azt a rusnya pofáját! Jaj, milyen rettenetes csúnya volt, édes jó istenem! Osztán azt mondja, hogy nyissam ki nekik az ajtót. Én meg azt feleltem, de már éreztem, hogy hül ki a vér az ereimben, hogy: „Jobb lesz, ha elhordja a sátorfáját, mert ebben a minutumban költöm fel az uramat!” Erre elkacagta magát azzal a rút ábrázatával, mert hát tudják ők, hogy elment az uram a fával, de még azt is, hogy éppen Keresztúrra fuvaroz, mert beszéltek vele az úton. Jaj, hallgasson már ide, még azt is tudják, hogy hová ment! Ez volt az, aki Fekete Gyurintól is elrabolta azt a kosár epret. Tisztán megismertem!

A férfi dörzsölgette a karját, mert ingujja alatt bujkált a hideg.

– No, az ántiját! – dünnyögte. Aztán fejével felénk bökött: – Az uraknak szállás kéne éccakára.

A szapora szavú menyecske, mintha csapót fontak volna a nyelvére, fölcsattant, még meg is sértődött a szomszéd példálózására:

– Hogy még én adnék szállást idegennek, mikor az uram nincsen itthon? Édesapámnak se, nemhogy másnak! Hogy idegeneket fogadjak éccakára a házunkba? Ebben a zavaros időben? Hát hol van az én eszem, mit gondol keed?

A szomszéd töprengve elgondolkozott:

– Én szívesen befogadnám őket, mert nincsen kocsmá a faluban, de nálam már lefeküdt a feleségem. Nem költöthetem fel, hogy ágyat vessen az első

házban, meg hogy tüzet gyújtson. Hideg van már éccaka, s kell a tűz...

Csontjainkat tapogatta a hideg. A fogam vacogva össze-összekocant. Amilyen melegek az őszi napok déli órái, épp olyan komisz az éjszaka. Szellő is fújdogál. Hideg, hátborzongató havasi szellő, mely lezavarja a vadakat a völgyekbe. Próbálkoztam tehát másképp megközelíteni a kapuban álldogáló férfi szívét: nem feledkeztem meg arról a néhány lejről sem, amely eltűnve zsebem valamelyik szögletében, várta az alkalmat, hogy falutanulmányozó utam során – végső szorultság esetén – segítségemre siessen. Bár otthonról elindulva föltett szándékom volt, hogy a verejtékes pénzdarabokat utolsó baniig visszaviszem az ebédfőzés gondjától őszülő édesanyámnak, most mégis kénytelen voltam megcsillogtatni a lehetőséget:

– Hiszen ha szállást adnának, mi nem kívánnók ingyen...

A férfi nyomban ráfelelt:

– Sze tudjuk mi azt. Tudjuk. De hát nem is az a fontos, az a néhány pénzdarab... Megnézhetem, hát ha még nem bújt bé az ágyba az asszony. De hát költsem fel, ha lefeküdt?... Nem azért a pénzért, de hát nincsen kocsma a faluban... Az igaz, hogy ott is fizetni kéne, ha volna...

Már el is tűnt a kapuból. Besietett a házba, helyet csinálni éjszakára a vendégeknek. A világos ablakok asszonya is indult volna hazafelé, vissza beszélgető társaihoz, de pár lépés után meggondolta a dolgot, s az ő szívének fagyossága is olvadozni kezdett:

– Pedig nálam kényelmesebben alhatnának a tekintetes úrék – szólta vissza. – Bőven van hely, s egy miccre ágyat vetnék. Tüzet nem is kell gyújtani, meleg van a házban, mert a kicsi leányka beteg, s egy fűtő az egész házat melegíti. A leányka, szegény, meg se moccan, attól nyugodtan alhatnak a tekintetes úrék.

Lestük, hogy fény gyúljon a kapuból eltűnt férfi házában. Vártunk. A fény késett. Biztosan bent az asszonnyal osztozkodnak a fekvőhely fölött. Közben egészen meggémberedtünk a hidegtől, nem volt türel-

münk tovább várakozni, elindultunk hát szép csendesen az asszony után, akinek a házat megrohamozták az imént a rút pofájú rablók.

A szállóvendégek érkezése lázas tevékenységre serkentette sovány arcú, serény mozgású háziasszonyunkat. Lámpát gyújtott a számunkra kijelölt szobában kis ötös petróleumlámpát, amelynek csövét belepte a por, látszott, hogy régen nem használták. Aztán serényen fordult, és visszalépett a beteghez a konyhába, valamit igazított a leányka párnáján, s már szaladt is a szomszédba. Székeinket eközben a meleg kályha mellé cipeltük, s leültünk pihenni és melegedni. Eszünkbe jutott az elfelejtett szomjúság is, és rettenetes erővel kezdett gyötörni. Vizesveder vagy kártya után kutattunk, de azt sehol sem találtunk, pedig még oda is benyitottunk, ahol a beteg leányka feküdt, tüzes arcával elalélva a párnán, mintha egy szál vörös rózsát ejtettek volna oda.

– Ki kéne menni a kúthoz. Az udvaron bizonyára van kút – indítványoztam, bár irtóztam a sötétől, mely reánk leselkedett az ajtón kívül.

– Igen, de a kutya! figyelmeztetett a barátom.

Nyeltünk hát száraz, tikkadt torokkal, leültünk vissza a helyünkre, és sóhajtozva vártuk háziasszonyunk visszatértét.

Nagy későre meg is érkezett, de másodmagával Az idősebb asszony, akit nagy buzgalommal maga előtt tuszolt, Sári névre hallgatott, amint hamarosan az is kiderült.

– Aludjék csak itt nyugodtan, néném. Senki sincs itthon, csak a tekintetes úrék, de azoktól elalhatik. Ugyi, tekintetes úr? – fordult kolozsvári költő barátomhoz, és zavartan köhécselt.

Hogy milyen célt szolgált ennek az öreg bútordarabnak föl kutatása a késő esti órában és betuszkolása a házba, hogy hálótárs legyen, azt csak sejteni lehetett: vagy szállásadónk asszonyi becsületének szolgált védőpajzsul a falu gonosz szája ellen, vagy ellenünk akarta biztonságban tudni magát – nem

tudom, nem is firtattam. Fő, hogy helyet kaptunk éjszakára!

– Jól van, no. Mondtam már, hogy itt alszom – védekezett a vénasszony a túlradó invitálás ellen, és görcsös botját, amivel járás közben támaszkodott, elhelyezte a sarokban, a falnak támasztva. Aztán fekete fejkendője csücskével néhányszor megtörölgette szipogó, szortyogó, náthás orrát.

– Kérnének egy kis ivóvizet – szóltam.

De szállásadónk nyomban sápítózni kezdett:

– Jaj, ivóvizet! Hát azt ugyan honnan teremtsék elő? Nincsen ivóvizünk, kedves tekintetes úr, mert az uram...

Már idegesített a sok szócséplés. Közbevágtam:

– Sebaj, hozunk mi a kútról, csak a kutya...

De máris kitepte a szót a számból:

– Nincsen kút, lelkem tekintetes úr. Csupa három kút van az egész faluban, azok pedig elapadtak a hosszú szárazság miatt. Kádakkal meg hordókkal hordjuk a vizet a hegy túlsó oldalából, mert csak ott vannak források ilyen száraz időben. Az én kádamból éppen ma fogyott ki a víz, s az uram nincsen itthon, hogy hozzon. Csak a kád alján van még valami zavarék, amit a malacok meghagytak, ha az jó lesz a tekintetes úréknak... Holnap aztán újra hozunk majd vizet, de az is mennyi idő, mennyi fáradság, te jóisten!

Hát ez szörnyű! Borzasztó szomjasak vagyunk!

Az asszony pillanat alatt, mint a megvillanó lidércfény, eltűnt. És már hozta is a vizet két tükörtiszta, csillogó porceláncsészében. Az ital zavaros volt és sárga, egyenesen utálatos: apró mohák meg állatkák kergetőztek benne ijedt gyorsasággal. Behunyt szemmel, lélegzetvétel nélkül hajtottuk föl a csészék undorító tartalmát, grimaszt vágtunk, s az agyag kellemetlen ízét órákig őrizte a szánk.

A vénasszony, a becsület védőpáncélja, mostanig a kályha mellett melengette öreg csontjait. Hosszasan hallgatott. S most egyszerre megszólalt:

– Fiam, én elalszom a leánykával, nekem ne készíts külön helyet. Ha megvirrad, nekem úgylis sietnem kell, nehogy megtudja a vénember, hogy én...

A háziasszony tiltakozva csavargatta a fejét:

– Nem lehet, édes néném, én azt nem engedhetem. A leányka, szegény, erősen beteg. Nem alhatik mellette keed.

A másik meghökkent:

– Beteg?

– Az, lelkem, az. Úgy fájtassa szegénykém a hasát, hogy már még nyegődni sem tud!

A vén csont keszkenőjének árnyékában ráncolódni kezdett a homloka, szeme élesen fürkészett, s ijedt megdöbbenése nőttön-nőtt. (Ebben a korban már rettenek a haláltól az ilyen egyszerű lelkek.)

– A hasát? – suttogta megrökönyödve.

– Azt...

– S tüzes a homloka?

– Éget!...

– Sze az akkor vízi betegség, lelkem, istenem! – sikoltott föl. S már készen is volt az emlékezés: – Nekem is abban hótt meg két gyermekem, két szép gyönyörűséges virágszálam, éppen abban, vízi betegségben. Úgy van az, hogy előbb kornyadozni kezd, osztán fájtatja a hasát egy-két hétig, koncsorog, mintha mérges burján levét itta volna, osztán félrebeszél, angyalokat vagy ördögöket lát, kiabál, visong, mintha tüzes korbáccsal vernék, osztán egyszer csak kámpec: muritty! Vége.

A kolozsvári fiatalember fészkelődni kezdett a széken, s riadtan tekintett rám:

– Hiszen ez tífusz – suttogta rémulten.

Majd nyugtalanul fölpattant ültéből, s rászólt a szállásadó asszonyra, szigorúan a szemébe kémlelve:

– Nem hoztak orvost?

– Orvost? – csodálkozott a másik. Hát azt ugyanbiza ki győzné pénzzel? Csak a fuvar száz lejbe kerül az orvosnak, mert az kocsin jön, ha beteghez hívják. Meg aztán minek is? Sze az orvos csak kijelenti, hogy menthetetlen. Ezért fizessünk neki? Osztan még piros cédulát is ragasztana a kapura, és sen-

kinek sem volna szabad belépni a házba, se kimenni. Az uram sem fuvarozhatna fát Keresztúrra, pedig a fát éppen most vásárolja télire a városi nép. Miért pont minket tiltson el a doktor? Miért nem alsó Csíki Ferencet, sze ott is már tizedik napja kornyikál a gyermek? Vagy Harangos Danit a Közép utcából, ahol mind a három gyermek beteg a víztől? Miért éppen a szegény ember kapujára ragassza ki a cédulát?

Hevesen, szenvedélyesen bizonygatta, védelmezte a maga igazát.

Észre sem vettük, hogy ezalatt Sári nén a sarok felé húzódott, oda, ahová a pálcáját állította volt. Mikor megláttuk, már kezében szorongatta a botot. Az ajtó felé tipegett, ki is nyitotta, és felsóhajtott:

– Elfelejtettem a varrnivalót, ó, én fejem, én buta fejem! S hogy éppen az asztalon kellett hagynom azzal a kurta eszettel, az emberem orra előtt! Jaj, ha észreveszi, hogy anélkül jöttem el... Hogy lopom az időt! Az onokáim pedig... ó, fejem, fejem!... A kisebbiknek elfelejtettem vacsorát adni, most jut eszembe.

A küszöbön kívülről szólt vissza:

– Osztán ha lehet, visszajövök. Jaj, ha meglássa az ottfelejtett varrást az emberem, az a vén bolond puzduri!

A kutya morgott, de nem bántotta Sári nént. Úgy látszik, jó barátságban voltak.

– Ne menjen, no, ne sirüljön kifelé olyan sebesen, hallja-é! – szaladt utána háziasszonyunk. – Az a leányka nem is olyan beteg, hogy ragadjon! Ne féljen, nem kapják el az onokái egy ilyen kicsi leánykától, sze akkora csak, mint az öklöm!

Kerülgette az udvaron a siető léptekkel tovaosonót, pergett a nyelve, mintha darázs körözné Sári nén körül, marasztalta, bátorította, próbálta rábeszélni. De nem használt sem nyelv, sem érv. Sári nén csökönyösen kitartott elhatározása mellett – ő ment. A kis sovány háziasszony dühtől lángoló arccal tért vissza, s olyan szelesen, hogy tanácsos volt kitérni az

útjából. Reánk csak futó pillantást vetett. Beviharzott a beteg leánykához, és mérgesen becsapta az ajtót.

– Itt tifuszos beteg van – próbált megszólalni ismét a barátom vészjósló hangon, ijedt komolysággal. De hozzá sem kezdhettünk a helyzet megvitatásához, a véleménycseréhez vagy holmi rögtönzött tanácskozáshoz: az asszony újból megjelent, most már sokkal szelídebb arccal, s inkább sajnálkozó kifejezéssel a tekintetében:

– Istenem, istenem, nem segíthetek a tekintetes úrékon, pedig tiszta szívemből szerettem volna. Nem azért a pénzért, dehogy! De mit tudjak csinálni? Az a szegény beteg leányka, mire észrevettem, összepiszkolta az ágyneműt, ami alatta volt, hogy puhább legyen a fekvés neki szegénynek, annak a gyöngé, elhervadt kicsi testének. Osztán mit tudjak én most már csinálni? Hogy vethessek én ágyat a tekintetes úréknak? Verjem meg azt a szegénykét? Hát hogy is nyúlhatnék hozzá a csöppségemhez, mikor már csak hálni jár beléje a lélek, s már még a szuszogása is csak alig hallszik... De ha a tekintetes úr nem haragudnának, hát az öcsém... A felső faluvégen lakik, nem is olyan messze ide. Tessék csak nyugodtan Sütő Jánost keresni, mert úgy hívják...

Nem haragudtunk. Dehogy haragudtunk! Sőt megkönnyebbülten sóhajtottunk föl, és meleg szavakkal köszöntük meg a szíves útbaigazítást. Mit tehet ő róla, ha már azt az ágyneműt... Az a szerencsétlen beteg leányka... Hát nem igaz?

Későre járt az idő, fekete, zord, kietlen éjjeli óra volt. Az utcán senki. Sehol egy élő lélek. Az éjjeli őr is elhúzódott valahová az őszi éjszaka csípős szele elől, mely az esti órákban támadt, s titokzatosan zúgatta a fákat, marékkal tépdesve le a hervadt leveleket. Még a kutyák is menedék után kutattak, egy sem vakkant közülük a faluban: védelmet keresve húzódtak be a szalmakazlak szélvédett tövének melegébe. Kóboroltunk az utcán, tanakodtunk meg-megállva a házak előtt: melyik lehet a Sütő Jánosé? Később énekszó ütötte meg a fülünket, s a

hang irányába vettük az utat. Két fiatal legénnyel találkoztunk, azok dalolgattak versenyt a széllel; bizonyára leányos háztól botlottak ki az elhagyott, néptelen utcára. Lépteink zajára elhallgattak. Mi pedig megkérdeztük őket: hol lakik az a bizonyos Sütő János?

A legények, akiknek alakját alig vehette ki a szem a sötétben, egymásra néztek. Kicsit hallgattak. Akkor az egyik megszólalt:

– Sütő János? Tévedni tetszenek, kérem. Olyan nevű ember nincs is a faluban.

Felhorkantam:

– Mit? Hogy nincs?

– Nincs biza.

– Lehetetlen!

– Márpedig nincs.

Kitört belőlem a harag:

– No, hogy az Isten szentelje meg annak a Sütő Jánosnak a nényét! Hát hol kaphatnánk mi szállást erre az éjszakára?

A legények rövid tanakodásba kezdtek, ezt is számították meg amazt is, végül kisütötték, hogy a falu túlsó végén lakik egy bizonyos Pál Sándor nevezetű magános öregember, aki bizonyára befogad bennünket. Ők is arrafelé igyekeznek, s készséggel megmutatják a házat.

Többet aztán nem énekeltek, szótlánul haladtunk egymás mellett.

Egyik legény kocogott az ablakon, s a vénember nevét szólította. A sötét házban hamarosan mozgás támadt, neszek szűrődtek ki, valaki tapogatózott a sötétben. Aztán megnyílt az ablak:

– Ki az? S mit akar?

– Két úr – mondta a legény.

A hang ingerült lett:

– Úr? Hát már éccaka is zaklatják az embert az adóval? Azt a ragyogó úristenit! Megmondtam tegnap, ha megfeszítenek se tudok fizetni! Megmagyaráztam, hogy azt a földet az Ólas alatt nem én használom, csak bosszúból írárták reám az adóját, nekem semmi közöm hozzá! Minden esztendőben megma-

gyarázom, s miért követelik mégis rajtam az adóját? Menjenek, s hajtsák bé a testvéreimen! Én azért a darabért nem vagyok hajlandó adót fizetni!

Végighallgattuk bosszús kifakadását, majd megnyugtattuk:

– Nem adószedők, bácsi. Hanem utasok.

– Vagy úgy – s azzal becsukta orrunk előtt az ablakot.

Már újabb reménységünk is foszladozni kezdett, amikor az öreg végül mégis megjelent a keskeny, szűk udvaron. Csak kozsókot öltött magára, s jött kaput nyitni. Persze bevezetőt is tartott az éjszakai szállást illetőleg:

– Derékaljam, igaz, hogy nincs. Se pokróc, se párna. De a tüzet mindjárt felszítom; meleg, az lesz. Surgyén is elalhatnak az urak, párna és pokróc nélkül...

A füstszagú házikóban olyan tömör sötét honolt, hogy az ember az orra elé emelt ujját sem láthatta, vagy amint errefelé mondják: ha nem vigyáz, beleüti a fejét az ujjába. Csak a tüdők zihálása hallszott. Az öreg valahol a cserepes körül matatott, szuszogott és nehézkesen topogott, ügyetlenül. Parazsat piszkált ki a vastag, puha hamuból, s közben motyogva átkozta a vénséget, amely napról napra mindjobban gúzsba kötözi testének egykori erejét és fürgeségét, kárhóztatta az özvegységet, amely évtizede magánosságra ítélte őt, s lázadozott a nyomorúságra, igen, a minden emberi reményt s életet meggyilkoló nyomorúságra, mely szállást vert magának ezekben a kicsi, düledező faluvégi házakban...

Ruhástól nyúltunk el a penészszagú, régen töltött szalmazsákon, s alattunk keservesen reccsent az ágy szüette deszkája. Elcsigázottak voltunk, holtfáradtak, de azért megindult a beszélgetés, és a szavak fonala egyre gyorsabban bomlott le a titkok gomolyagjáról. Egymást érték a kérdések, nem akart álom lopózni a szemünkre, egyre érdekfeszítőbb lett számunkra ennek a furcsa életnek a titka, a kilátástalan, szemétdombra való emberi sors.

Sándor bá elmondta, hogy már régen lefeküdt, még

amikor a tyúkok készültek elülni. S mindjárt virrad. Ezt a fölszított parázs mutatta meg neki, hiszen órája sohasem volt.

Leült a cserepes mellé, s melengette hideg lábait. Rejtelmes fények ugráltak a falon, árnyékok szök-döstek és illantak el. A község élete felől kérdezősködtünk – hiszen utunk célja a falvak életének tanulmányozása volt.

Megtudtuk, hogy alig négyszáz lélek ha lakik ebben a hegy oldalához lapított, nyomorúságos kicsi helységben. De mennyi baj, mennyi nyűg nyomja ennek a négyszáz halandónak a vállát!

Hiába hunytam le a szemem, az újra és újra fel-pattant, ahogy az öreg megszólalt. Már félálomban hallgattam végig, amint elmondta, hogy volt neki egy ügyes, szemrevaló leánya, akin hamarosan megakadt a legények folyton kutató szeme, s férjhez is ment annak rendje és módja szerint. De aztán kiütött a háború s az embert vitték könyörtelenül. Közben két gyermek is született, két apró szőkeség, akik olyanok voltak – az öregember szavaival élve – mint az „élő arany”. A férfi fogságba került, s mikor onnan a húszas évek elején hazatért, és itthon látta a két apróságot, irtó haragra gerjedt feleség és gyermekek ellen. Az asszonyt fajtalansággal, rosszféleséggel, gonoszsággal gyanúsította, pedig hát a gyermekek az övé voltak, akárki megmondhatja, hiszen akárha a száján köpte volna ki őket, annyira hasonlítottak rá. A vénember, mint akit az élet megtanított arra a képességre, hogy a felszín mögé lásson, és a szívek indulataiban olvasson, azt mondta:

– Nem is az volt a baj, kérem. Hanem mert hogy a gyermek csak nyűg a háznál. Csak kolonc a szülők nyakán. A gyermek megköti a szülőket, nem lehet mozdulni tőlük. Márpedig a szülőknek messzi idegenbe kell menni kenyeret keresni, ha meg akarnak élni. Ez volt a baj, kérem.

Később aztán, egyik őszön, ezeket a gyermekeket is elragadta a „vízi betegség”. Holott a nagyobbik már iskolába is járt, sőt írni-olvasni is megtanult akkorára.

– Ősz volt akkor is, éppen ilyen hosszú és száraz ősz, mint a mostani – sóhajtotta a vénember, s szavai fakón idézték az elmúlt időket. – Kifogyott a kutakból a víz, s onnét messzünőt, a hegy túlsó oldalából hordtuk. Azon az őszön tizennégy gyermeket nyivasztott meg a „vízi betegség”. De hát mit tehetnénk? Halál ellen nincs orvosság. Hát nem igaz? – S a fel-felágaskodó, majd összehuttyanó lángok rajzolta árnyék mutatta, hogy milyen renyhén, mindenbe beletörődve legyintett a kezével.

Pedig nagyon jó volna most neki, ha élnének az unokái. Ha nem volna ilyen egyedül, s nem kellene úgy tengetnie napjait itt a falu végén, mint a dögrováson lévő ebnek. Mindenkit elsodort mellőle vagy a halál, vagy az élet. Leánya – a gyermekek halála után – férjével együtt fölszedte a sátorfát, s a Nagy Tengeren át elment Amerikába. Már levelet sem írnak haza. Annyi, mintha azok is meghaltak volna...

Azzal aludtam el, hogy számolgattam magamban: hány ilyen kallódó család, hány ilyen kiszámíthatatlan emberi sors leveleit kergeti a szél e völgyek tektonójében szendergő, csöndes, hallgatag falvak egymáshoz szoruló házaiban? Erről még statisztikát sem lehetne készíteni – a lehulló és tovasodródó falevelek útját amúgy sem torlaszolhatja el semmiféle nyilván tartás, s a szelek fúvását sem állíthatja meg semmiféle statisztika számoszlopa...

Reggel már napkelte előtt talpon voltunk. Hajnalra elült a szél, azonban a háztetőkön és a fák gyérülő levelein ezüstösfehér hóharmat csillogott, mintha az elmúlt éjszakán gyöngyszemekkel hintették volna tele a világot.

Kolozsvári útitársam sápadt volt, arca ólomszínű, s szeme karikás. Kedvetlen volt. És gyomorfájásról is panaszkodott. Neki nincsen ereje továbbgyalogni, betegnek érzi magát, s inkább félbehagyja a tervbe vett tanulmányutat és hazautazik. Különben is épp eleget látott már a nép életéből...

Nem tudom, tényleg fáj-e a gyomra. De nagy kár volt és sajnálhatja, hogy olyan hirtelen elutazott,

mielőtt még tanulmányutunk végére érkezhettünk volna. Mert ezen a vidéken még hosszú hetekig tartott a nappali meleg, napfényes idő, s hóharmat sem szitált minden éjszaka. A mezőn folyt a munka, szántottak és vetettek az emberek, úzták a feszülő izmú, lesoványodott teheneket, s káromkodtak, mert eső hiányában olyan keménnyé száradt a föld, hogy az eke csikorgó vasa nem akart beleakadni. De a táj igézően szép volt a bágyadt fények játékában, amikor a nyári maradék tündöklése kilobbanni készült, s a természet téli álomra hajtotta fejét. A szivárványosan csillogó ökörnyálak gyér hálójában, amint a vörös és sárga falevelek eleven vér cseppjeiként hulltak a hegyoldalakra, a frissen szántott földek pedig fanyar illatot árasztottak – a fáradt napfényben bóbiskolva, valóban olyan volt az én szomorú arcú szép pátriám, mint egy mesebeli gyönyörűséges tündérország.

Csókfalva, 1935